

ЎЗБЕКИСТОНДА СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАРГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШНИ ЯХШИЛАШНИНГ ЯНГИ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Ахмедов Элбек Бегмуротович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация. Ушбу мақолада товар ва молия бозорларида монополияни босқичма-босқич қисқартириш, имтиёзлар ва преференциялар бериш тизимининг самарадорлигини ошириш, шунингдек, қонунчиликни тартибга солиш тизимини қисқартириш орқали республика иқтисодиётининг рақобатбардошлигига салбий таъсирни янада камайтиришга алоҳида эътибор қаратилган. Хўжалик юритувчи субъектлар зиммасига юклаш ва солиқ маъмуриятчилигини амалга ошириш ва республика солиқ мажбуриятларини бажаришда солиқ тўловчиларнинг ўзаро ҳамкорлигини тубдан яхшилаш назарда тутилган.

Калит сўзлар: солиқ, фискал сиёсат, бюджет, солиқ маъмурияти, солиқ салоҳияти, норматив таҳлил, ижобий таҳлил, солиқ юки, вакиллик солиқ ставкаси, ўртача ставка, солиқ ҳисоботи, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВНЕДРЕНИЯ НОВЫХ МЕХАНИЗМОВ УЛУЧШЕНИЯ ОБСЛУЖИВАНИЯ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Ахмедов Эльбек Бегмуротович

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье акцентируется внимание на дальнейшем снижении негативного влияния на конкурентоспособность экономики республики за счет постепенного снижения монополизма на товарном и финансовом рынках, повышения эффективности системы предоставления льгот и преференций, а также сокращения системы законодательного регулирования. Предусматривается коренным образом улучшить взаимное сотрудничество налогоплательщиков при осуществлении налогового администрирования и выполнении республиканских налоговых обязательств.

Ключевые слова: налог, фискальная политика, бюджет, налоговое администрирование, налоговый потенциал, регуляторный анализ, положительный анализ, налоговая нагрузка, репрезентативная налоговая ставка, средняя ставка, налоговый отчет, налоговые поступления, налоговые кредиты.

WAYS TO IMPROVE THE INTRODUCTION OF NEW MECHANISMS TO IMPROVE SERVICE TO TAXPAYERS IN UZBEKISTAN

Akhmedov Elbek Begmurotovich

Tashkent State University of Economics

Annotation. This article focuses on further reducing the negative impact on the competitiveness of the republic's economy by gradually reducing the monopoly in the commodity and financial markets, increasing the efficiency of the system of giving benefits and preferences, as well as reducing the legislative regulatory system. It is envisaged to fundamentally improve the mutual cooperation of taxpayers in the implementation of tax administration and the fulfillment of republican tax obligations.

Key words: tax, fiscal policy, budget, tax administration, tax potential, regulatory analysis, positive analysis, tax burden, representative tax rate, average rate, tax report, tax revenues, tax credits.

Кириш.

Солиқ маъмурияти мамлакат тараққиёти учун солиқларнинг самарали ва самарали ундирилишини таъминлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Солиқ тўловчиларнинг солиқ мажбуриятларини бажариш даражасига солиқ маъмурияти томонидан кўрсатилаётган хизматлар сифати катта таъсир кўрсатади. Кўпгина мамлакатларда бўлгани каби Ўзбекистонда ҳам солиқ маъмурияти томонидан солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилаш бўйича турли чора-тадбирлар амалга оширилди. Ушбу мақола Ўзбекистонда солиқ маъмуриятчилигида солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилаш йўллари ўрганишга қаратилган. Мазкур мақолада Ўзбекистондаги солиқ маъмуриятчилиги ва солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашнинг аҳамияти ҳақида қисқача маълумот беришдан бошланади. Сўнгра солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашнинг турли йўллари, жумладан, технологиялардан фойдаланиш, солиқ тартиб-қоидаларини соддалаштириш ва солиқ органлари ходимларининг салоҳиятини ошириш масалалари муҳокама қилинади.

Адабиётлар шарҳи.

Солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилаш бўйича адабиётлар мамлакатларда ўзига хос солиқ тизимлари ва маъмурий тузилмаларига асосланган ўзига хос ёндашувлардир. Хусусан, Адам Смит (1992) фикрича, рақобатни бозор субъектлари ўртасида товарлар харид қилиш ва сотиш борасида қулайроқ шароитлар учун олиб бориладиган, тўғри, ҳалол, тил бириктиришларсиз кураш, мусобақа билан боғлаган. У рақобат курашининг асосий усули деб нарх ўзгаришларини билган. Бунда у жамоа иродаси (ихтиёри) билан бошқарилмайдиган, умумий мўлжалларга эга бўлмаган бозорда қатъий хулқ-атвор қоидаларига амал қилишини қайд этган. Демак, рақобат-бозор қатнашчилари фаолиятини мувофиқлаштирувчи айнан ўша «кўринмас қўл»дир.

Шумпетер (2007) иқтисодий ривожланиш назарияси доирасида рақобатни эскиликнинг янгилик билан рақиблик кураши сифатида таърифлаган. Янгиликлар киритиш бозор томонидан шубҳа билан қабул қилинади, бироқ агар новатор уларни амалга оширишнинг уддасидан чиқса, рақобат механизми эскирган технологиялардан фойдаланувчи корхоналарни бозордан сиқиб чиқаради деган фикрни такидлаган.

Токарев ва Манина (2015)ларнинг фикрига кўра, экспорт салоҳияти корхонанинг экспорт учун рақобатбардош маҳсулотлар яратиш ва ишлаб чиқариш, уни ташқи бозорларга тарғиб қилиш, у ерда товарларни сотиш ва керакли даражада хизмат кўрсатиш қобилияти сифатида белгиланиши мумкин.

Америкалик иқтисодчи Наисбит (2013) корхонанинг экспорт салоҳиятини иқтисодий салоҳиятнинг динамик ўзгарувчан компоненти сифатида белгилайди, унинг ташкилий-техник тузилиши, корхона миссияси ҳамда мақсадларига мувофиқ, экологик омиллар ва ички шароитларнинг таъсирини ҳисобга олган ҳолда, узоқ ва яқин хориж бозорларида рентабеллик даражаси билан барқарор савдо ҳажмларини таъминлайди.

Пугачев, Парфеноваларнинг фикрича, “Солиқ сиёсати соҳасида рақамли иқтисодиётни тартибга солиш иккита асосий йўналишни ажратиш зарур:

1) рақамли иқтисодиёт операсияларини солиққа тортиш ва бож таърифларини тартибга солиш;

2) солиқ ва божхона маъмуриятчилиги ва назоратига рақамли технологияларни киритиш.” Вишневскийнинг эътирофи этишича солиққа тортишни рақамлаштириш шароитида ишлаб чиқариш жараёни ва иқтисодий муносабатлар тизимини роботлаштиришга асосланган автоматлаштириш билан боғлиқ янги солиқ институтлари шаклланади. Солиққа тортиш тизими объектив равишда трансформацияланади.

Погорлеский ва Кешнерларни ёзишича: “Солиқ маъмуриятчилигига рақамлаштириш ва ахборот технологияларни киритиш солиқ органларида иш юкласини камайтириш, шунингдек, солиқ турлари, суғурта бадаллари бўйича қарзларни камайтиришга олиб келиши шарт”.

Тадқиқот методологияси.

Солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашнинг янги механизмларини ислохотларнинг босқичлари ва концептуал асосларини тадқиқ қилишида илмий

абстракциялаш, индукция-дедукция каби назарий усулларида ва кузатиш, статистик таҳлил, вертикал ва горизонтал таҳлил ва усуллардан кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ўзбекистонда солиқ маъмуриятчилигида солиқ тўловчиларга, хусусан, кичик бизнес субъектларига хизмат кўрсатишни такомиллаштириш бўйича янги механизмларнинг ҳаётга татбиқ этилиши истиқболли самаралар бермоқда. Солиқ маъмуриятчилигининг умумий тизимини такомиллаштириш, кичик бизнес субъектларига янада сифатли хизмат кўрсатиш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Жумладан:

Кичик бизнес субъектлари учун соддалаштирилган солиққа тортиш тартиб-таомилларининг жорий этилгани муҳим такомиллаштиришлардан бири бўлди. Бу кичик бизнес эгалари учун соддалаштирилган солиқ ҳисоботи, қисқартирилган қоғозбозлик ва соддалаштирилган жараёнларни ўз ичига олади, бу солиққа риоя қилишни осонлаштиради ва кичик бизнес эгалари учун камроқ оғирлик қилади. Ўзбекистон солиқ маъмуриятчилиги жараёнларини рақамлаштириш борасида сезиларли ютуқларга эришди. Солиқларни онлайн тарзда топшириш, электрон ҳисобварақ-фактура ва рақамли тўлов имкониятларини жорий этиш кичик бизнес субъектларининг солиқ мажбуриятларини бажаришини соддалаштирди ва маъмурий юкни камайтирди. Солиқ маъмурияти томонидан кичик бизнес субъектларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чоралари кўрилди. Бу кичик бизнес эгалари йўл-йўриқ сўраши, ўз сўровларига жавоб олиши ва солиққа оид масалаларда ёрдам олиши мумкин бўлган солиқ тўловчиларга ёрдам марказлари, ишонч телефонлари ва онлайн порталларни ташкил этишни ўз ичига олади. Солиқ маъмурияти кичик тадбиркорлик субъектларидан такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш учун фаол равишда фикр-мулоҳазаларини излади. Кичик бизнес эгаларининг фикр-мулоҳазаларини тўплаш ва уларнинг муаммоларини самарали ҳал этиш мақсадида мунтазам маслаҳатлашувлар, сўровлар ва қайта алоқа механизмлари яратилган. Мазкур механизмларнинг ҳаётга татбиқ этилиши Ўзбекистонда кичик бизнес субъектлари учун ижобий натижалар берди. Бу солиқ мажбуриятларини бажариш ставкаларининг яхшиланишига, солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг камайишига ва солиқ маъмурияти тизимида шаффофликнинг ошишига олиб келди. Кичик бизнес жараёнларни соддалаштириш, қонунчиликка риоя қилиш харажатларини камайтириш ва солиқ тўловчиларни қўллаб-қувватлаш хизматларидан кенг фойдаланиш имкониятларидан фойдаланди. Бироқ, ҳали ҳам янада такомиллаштиришни талаб қиладиган соҳалар мавжуд. Улар орасида солиқ тўловчиларни ўқитиш ва тушунтириш дастурларини кучайтириш, маъмурий тўсиқларни бартараф этиш, барча ҳудудларда изчил ва самарали хизматлар кўрсатишни таъминлаш киради. Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, Ўзбекистонда солиқ маъмуриятчилигида солиқ тўловчиларга, хусусан, кичик бизнес субъектларига хизмат кўрсатишни яхшилашнинг янги механизмларини жорий этиш истиқболли натижаларни кўрсатмоқда. Бу янада самаралироқ ва солиқ тўловчилар учун қулай муҳит яратишга, қонунчиликка риоя қилишни кучайтиришга ва кичик корхоналар учун қулай ишбилармонлик муҳитини мустақамлашга ҳисса қўшди. Ушбу механизмларни такомиллаштириш ва кенгайтириш борасидаги изчил саъй-ҳаракатлар Ўзбекистонда кичик бизнеснинг ўсиши ва ривожланишини янада қўллаб-қувватлайди. Қачонки солиқ тўловчилар солиқ тўғрисидаги қонунлар ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга риоя қилиш имконияти юқори бўлса ва солиқ маъмурияти самаралироқ бўлса, солиқ тушумлари ортиши мумкин.

АҚШ солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашнинг яна бир йўли таълим ва тушунтириш ишларидир. ИРС ўз веб-сайтида ва солиқ тўловчиларни ўз ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида ўргатиш учун жамоатчилик дастурлари орқали кенг манбаларни тақдим этди. Бундан ташқари, ИРС солиқ тўловчиларга агентлик билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишда ёрдам берадиган ИРС таркибида мустақил ташкилот бўлган Солиқ тўловчининг адвокат хизматини ташкил етди. Бундан ташқари, АҚШ солиқ тўловчиларни фирибгарлик фаолиятдан ҳимоя қилиш учун бир қатор чора-тадбирларни амалга оширди. ИРС солиқ билан боғлиқ шахсий маълумотларни ўғирлаш ва фирибгарликнинг бошқа шакллари аниқлаш ва тергов қилиш учун махсус бўлим ташкил этди. Шунингдек, улар солиқ тўловчиларга шахсий ва молиявий маълумотларини ҳимоя қилиш учун ресурсларни тақдим этадилар. Умуман олганда, Қўшма Штатлар солиқ маъмуриятчилигида солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилаш учун технология, таълим, таълим ва фирибгарликдан ҳимоя қилиш чораларини қўллади.

Россия солиқ тизими сўнгги йилларда солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашга қаратилган муҳим ислохотларни амалга оширди. Россия солиқ маъмуриятида солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашга интилаётган баъзи усулларга қуйидагилар киради:

Россия ҳукумати солиқ қонунчилигини соддалаштириш бўйича чоралар кўрди, бу солиқ тўловчиларга солиқ талабларини тушуниш ва уларга риоя қилишни осонлаштиради. Россия солиқ маъмурияти солиқ тўловчилар учун солиқ талабларини бажаришни осон ва қулайроқ қилиш учун бир қатор электрон хизматларни, жумладан, онлайн солиқ тўлаш ва тўлов тизимларини жорий қилди. Россия солиқ маъмурияти солиқ тўловчиларга ўз солиқ мажбуриятларини тушуниш ва солиқ қонунчилигига риоя қилишда ёрдам бериш учун маълумот ва кўрсатмалар бериб, солиқ тўловчиларнинг таълимини яхшилаш устида ишлади. Россия солиқ маъмурияти солиқ тизимида шаффофликни ошириш устида иш олиб борди, бу солиқ тўловчиларга солиқлар қандай ҳисобланиши ва ундирилишини тушунишни осонлаштирди. Россия солиқ маъмурияти солиқ тўловчиларга юқори сифатли хизмат кўрсатиш, жумладан, солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатиш бўйича махсус марказларни ташкил этиш ва солиқ органларининг солиқ тўловчиларнинг сўровлари ва сўровларига жавоб бериш даражасини оширишга эътиборини кучайтирди. Умуман олганда, Россия тажрибаси шуни кўрсатадики, солиқ маъмуриятчилигида солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни такомиллаштириш солиқ қонунчилигини соддалаштириш, электрон хизматларни жорий этиш, солиқ тўловчиларнинг таълимини яхшилаш, шаффофликни ошириш ва солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашни ўз ичига олган кўп қиррали ёндашувни талаб қилади.

Жанубий Корея солиқ тўловчиларга солиқ маъмуриятчилиги хизматини яхшилаш бўйича турли чора-тадбирларни амалга оширмоқда. Мамлакатда қабул қилинган асосий ёндашувлардан бири бу ахборот технологияларидан фойдаланишдир. Мамлакатда солиқларни онлайн тарзда топшириш тизими жорий этилди, бу солиқ тўловчилар учун солиқ декларациясини топшириш учун зарур бўлган вақт ва ҳаракатни сезиларли даражада қисқартирди. Бундан ташқари, Жанубий Кореяда солиқ тўловчиларга солиқ тўлаш ва тўлаш билан боғлиқ маълумотлар ва ёрдам бериш учун калл-марказ ташкил этилган. Мамлакатда солиқ маъмурияти тизимининг шаффофлиги ва адолатлилигини ошириш борасида ҳам ишлар амалга оширилмоқда. Масалан, Жанубий Корея солиқ тўловчиларга нотўғри ёки адолатсиз деб ҳисоблаган солиқ ҳисоб-китобларига эътироз билдириш механизмининг тақдим этиш учун солиқ шикоят тизимини жорий қилди. Мамлакатда солиқ маъмуриятчилигида коррупциянинг олдини олиш ва масъулиятни ошириш бўйича ҳам чора-тадбирлар амалга оширилди. Бундан ташқари, Жанубий Корея солиқ маъмурияти ва солиқ тўловчилар ўртасидаги алоқа ва ҳамкорликни яхшилаш устида ишламоқда. Мамлакатда солиқ тўловчилар уюшмалари ташкил этилган бўлиб, улар солиқ тўловчилар учун солиқ маъмуриятчилиги бўйича ўз муаммолари ва таклифларини билдиришлари учун платформадир. Бундан ташқари, Жанубий Корея солиқ тўловчиларнинг солиқ тизими ва уларнинг солиқ тўловчи сифатидаги ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги тушунчаларини ошириш учун солиқ таълими ва тушунтириш дастурларини ташкил қилмоқда.

Мамлакатимизда “Солиқ” мобил иловаси орқали келиб тушган мурожаатлар асосида 2 184 та сайёр солиқ текширувлари ўтказилиб, шундан 1 928 та ноқонуний тадбиркорлик билан шуғулланаётган фуқаролар давлат рўйхатидан ўтказилиб фаолият юритиши таъминланиб, 450 мингта белгиланган режа 991,1 мингтага ёки 220,2 фоизга бажарилди. Худудий давлат солиқ хизмати органлари томонидан норасмий фаолият юритаётган жисмоний шахсларга банк кредитлари олиш, шунингдек имтиёзли кредитларни олишга имконият мавжудлигини тушунтириш ва профилактик суҳбат ўтказиш орқали 615 560 таси ёки 62,1 фоизи рўйхатга олиниши таъминланди. Жорий йилнинг ўтган даврида 53 нафар риэлторлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар рўйхатга олиниб, фаолияти қонунийлаштирилиши таъминланди. Бундан ташқари, сервис соҳасида фаолият юритиш бўйича рўйхатдан ўтиб, 2022 йил давомида фаолият юритмаган 5 480 та хўжалик юритувчи субъектлар рўйхати шакллантирилди ва уларга амалий ёрдам бериш юзасидан шахсий кабинетига хабарномалар юборилиб, амалий ёрдамлар кўрсатилди. Субъектлардан 1 254 тасининг фаолиятини қайта тикланишига амалий ёрдам кўрсатилди. Бунинг натижасида ушбу субъектлар томонидан 1 992,5 млрд.сўм товар айланмаси амалга оширилиб давлат бюджетига қўшимча 106,2 млрд.сўм солиқ ҳисобланди.

Шунингдек, 2022-2026 – йилларда давлат солиқ хизмати органларининг инсон ресурсларини бошқаришни ривожлантириш стратегияси инсон ресурсларини бошқариш усуллари янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш, шунингдек солиқ органларида кадрлар хизмати фаолиятини такомиллаштириш мақсадида ишлаб чиқилган. Стратегия қулай бизнес инфратузилмасини шакллантириш, кадрлар салоҳиятини ошириш, истеъдодларни бошқариш, инсон ресурсларини бошқариш функцияларини қайта кўриб чиқиш, солиқ органларининг таркибий ўзгаришларини амалга ошириш, шунингдек, 2023-2026 йилларда давлат солиқ хизмати органларининг инсон ресурсларини бошқаришни ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирларни ўз ичига олади. Бугунги кунда солиқ органларида кадрлар сиёсатининг жорий ҳолатини таҳлил қилинганда қуйдагиларни кўришимиз мумкин.

Хусусан, солиқ органларининг кадрлар ресурсларини такомиллаштириш доирасида ходимларнинг малакасини ошириш ва уларни рағбатлантириш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда:

бўш (вакант) лавозимлар учун номзодларни танлаш учун танловлар ўтказиламоқда;

иқтисодиёт, молия ва солиқ соҳаларида кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш учун фискал институт ташкил этилган;

халқаро ташкилотлар, Жаҳон банки, ХВФ, ИХТТ (Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти) ва бошқалар билан ҳамкорликда бир қатор миссиялар ўтказилиб келинмоқда. Тажриба алмашиш доирасида солиқ органларининг 59 нафар ходимларини дунёнинг ривожланган мамлакатларида (Швейцария, Франция, Россия Федерацияси, Корея, Япония, Буюк Британия ва бошқалар) малака оширдилар. Шунингдек, JICA, KOICA ва TIKA ташкилотлари билан солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш бўйича ҳамкорлик давом этмоқда. 2022 йилда солиқ органларининг 81 644 дан ортиқ ходимлари малака оширган, улардан 1 758 нафари Фискал институтда таҳсил олган. Бундан ташқари, янги ходимларининг ишга мослашиш даврини оптималлаштириш мақсадида Фискал институтнинг moodle.fiin.uz масофавий ўқитиш платформаси орқали ишдан ажралмаган ҳолда ўқитиш дастури ишга туширилди. Бунинг натижасида эса қуйдаги курсаткичларга эришиш мумкин бўлади.

Самарадорликни баҳолашнинг адекват (объектив) тизимини таъминлаш ва солиқ органлари ходимларининг салоҳиятини янада ошириш. “Юқоридан пастга қараб” (Top-to-bottom approach) асосий самарадорлик кўрсаткичларининг кўп даражали тизимини ишлаб чиқиш. Шу билан бирга, турли даражадаги ижрочиларнинг КПИлари белгиланган мақсадларга эришишда иштирок этишни кучайтириш учун бошқарув гуруҳининг (раис ўринбосарларининг) КПИ билан боғланган. Натижадорлик ва КПИ асосида мукофот тизимини такомиллаштириш, шунингдек, индивидуал, жамоавий ва ташкилот даражасида самарали меҳнатни тақдирлаш ўртасидаги тўғри мувозанатга эришиш. Ходимлар малакасини оширишнинг ягона экотизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш. Солиқ органлари бошқаруви ходимлари учун “юмшоқ билим – Soft skills” бўйича тренингни ташкил этиш, етакчилик, вақтни бошқариш, нотифик, низоларни бошқариш ва бошқа кўникмаларга ўргатиш. Хорижий давлатларнинг солиқ маъмуриятлари, халқаро ташкилотлар, шунингдек, йирик аудиторлик компаниялари билан кадрлар салоҳиятини шакллантириш соҳасида ҳамкорликни мустаҳкамлаш.

Ўзбекистонда солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни яхшилашнинг янги механизмларини жорий этишни такомиллаштириш юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Чакана савдо ва хизматлар кўрсатиш соҳасида назорат-касса машиналаридан фойдаланишни такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори билан фискал чек суммасининг 1 фоизи миқдоридан нақд пулни қайтариш тизими жорий этилди. (04.10.2021 йилдаги ПҚ-5252) ва (05.12.2022 йил ПКМ-255). Маълумот учун: Ҳозирги вақтда харидлардан тушган маблағларни қайтариш тизимлари («кешбэк», «Tax Free», «рейкбэк, valueback ва бошқалар) дунёда, айниқса, банк, туризм ва қимор ўйинлари соҳаларида кенг тарқалган. Онлайн савдода сашбаск порталлари ва бошқалар машҳурликка еришмоқда.

2023 йил 1 май ҳолатига кўра, онлайн назорат-касса аппаратлари субъектларининг жиҳозланиш даражаси 85,6 фоизга (174,1 минг субъект), онлайн назорат-касса машиналарининг умумий сони еса 214,1 минг донага оширилди. Шундан 86,9 фоизи (186 минг дона) фойдаланилади. Умуман олганда, республикада ҳар 1000 кишига ўртача 6 тадан тўғри келади. онлайн касса аппарати (2022 4,7 дона).

Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан берилган чекларнинг умумий сони 10,6 баробарга (11,6 дан 11,6 га) ошди. 123,2 миллион дона). Товар айирбошлаш ҳажми 2,1 бараварга ўсди ва (31 431 тадан 31 431 тагача) 64 821 млрд. сўм). Йил бошидан буён қайтиш тизимидаги иштирокчилар сони “кашбаск” харид қилиш учун ажратилган маблағларнинг бир қисми 5,1 баробарга ошиб, 2859,5 минг кишига етди. (2022 йил 1 май ҳолатига 556,1 минг кишига нисбатан). “Кашбаск” (дастурнинг технологик ҳамкори сифатида фаолият юритувчи республика тўлов тизимларининг пластик карточкаларига йўналтирилган) доирасида аҳолига тўланган маблағлар миқдори 266,4 миллиард сўмни ташкил етди, бу кўрсаткичдан 3,3 баробар кўпдир. Ўтган йилнинг шу даври. Худудлар кесимида “кешбек” тўлови бўйича Тошкент шаҳри етакчилик қилмоқда – 108,5 млрд. (40%), Тошкент шаҳри – 27,9 млрд. (10,5%), Самарқанд 22,3 млрд. (8,4 фоиз), Фарғона вилоятига 16,4 миллиард сўм, Наманган вилоятига 13,2 миллиард сўмни ташкил етди. (5%), бутун мамлакат бўйича умумий улуши 71% ни ташкил этади. Енг кам даромад Сирдарёга тўғри келади - 3,8 миллиард сўм. (1,4%) ва Жиззах 4,5 млрд. (1,7%).

Кешбек тизимини ривожлантириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш жараёнида қонунбузарликлар даражаси (маълумотни қасддан нотўғри тақдим етиш ва фирибгарлик фактлари) харидлар учун маблағларнинг бир қисmini қайтариш тўғрисидаги аризалар умумий ҳажмининг 10,5 фоизидан 6,3 фоизгача камайди. Амалдаги дастур ижтимоий-иқтисодий натижа билан бир қаторда юқори мултипликатив самарани ҳам беради. Жумладан, фуқароларнинг истеъмол харажатларининг 243 сўми 1 сўм давлат маблағлари ҳисобига тўғри келади ва бу 243 фоиз самарадорликка тўғри келади. Савдо ўсиши ҳақидаги сўнгги маълумотлар Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази (СЕРР) ҳисоб-китобларига мос келади. Жорий йилнинг март ойида Тадбиркорлик фаоллиги индекси (ПИА) ўтган ойга нисбатан 4,2 фоизга ўсди ва 1042 пунктни ташкил этди. Шунингдек, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ИДА 11 фоизга ўсган, хусусан;

- субъектларнинг банк ҳисобварақлари бўйича операциялар сони 6,3 фоизга ошди;
- фаолият кўрсатаётган хўжалик юритувчи субъектларнинг таркибий қисми ўртача 1,0% га камайди;
- ЎзРТХБда хомашё харид қилиш интенсивлиги 6,6 фоизга ошди;
- Товар белгиси компоненти сезиларли даражада 14,7 фоизга камайди.

2023 йил январ ойидан бошлаб барча тоифадаги солиқ тўловчилар учун 4 фоизлик ягона ставка белгиланиши, бунда 3 фоиздан 1 фоизгача пасайтирилган солиқ ставкалари сақланиб қолиши ҳисобига айланма солиқдан тушумлар 85,9 фоизни (710,1 миллиард сўм) ташкил этди. Маълумот учун: 2023 йилдан бошлаб ҚҚС тўловчилари белгиланган миқдорда солиқ тўлашни танлаш ҳуқуқига эга. Шу билан бирга, жами даромад миқдори 500 миллион сўмдан ошмаган ҳолда. 20 миллион сўм миқдоридида қатъий солиқ тўлашни танлаш ҳуқуқи берилган. йилига, умумий даромади эса 500 миллион сўмдан ортиқ бўлган ҳолда. - 30 миллион сўм. Эришилган ижобий натижалар бир қатор янги йўналишларда (хусусан, куёш энергетикасини ривожлантириш - ПҚ-57 қарори) “кашбаск” сотиб олиш учун маблағларнинг бир қисmini қайтариш тизими кўламини кенгайтириш учун асос бўлди. 2023 йил аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларини қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги – 04.05.2023 йилдаги ПҚ-113-сон, “Ўзбекистон буйлаб саёҳат кил!” – 30.04.2022 йил ПҚ-232) тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2023-йилда қайта тикланувчи энергия манбалари ва энергия тежовчи технологияларни жорий етишни жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори (2023-йил 16-февралдаги ПҚ-57). Мамлакатда қайта тикланадиган энергия манбаларини кенг жорий етиш, шунингдек, инвесторлар учун қулай шароитлар яратиш ва рағбатлантириш механизмларини жорий етишни назарда тутди.

Йил охирига қадар 11 минг корхона, шунингдек, 37 минг хусусий уйга куёш батареялари ўрнатилиши кутилмоқда. 1 апрелдан бошлаб жисмоний ва юридик шахслар умумий қуввати 100 кВт гача бўлган муқобил энергия қурилмаларини ўрнатишда куйидагилардан озод этилади:

- ўрнатилган асбоблар бўйича мол-мулк солиғи;
- РЕС қурилмалари эгаллаган майдонларда ер солиғи;
- қайта тикланувчи энергия манбаларидан олинган электр энергиясини умумий электр тармоқларига сотишдан олинандиган фойда солиғи.

Имтиёзлар қурилмалар ишга туширилган кундан бошлаб 3 йил давомида амал қилади. Тадбиркор ёки фуқаро ўрнатиш қувватининг камида 25 фоизи қувватга эга электр энергиясини сақлаш тизимини ўрнаца, имтиёзлар 10 йилгача амал қилади. “Куёш уйи” дастури доирасида (50

кВтгача кам қувватли қуёш панелларини ўрнатиш) республика ҳудудларида. Жисмоний шахсларга тегишли бўлган ва ягона энергия тизимига ўтказилган қуёш батареяларида ишлаб чиқарилган ҳар бир кВт учун давлат бюджетидан 1000 сўм субсидия ажратилади, шу билан бирга:

- субсидия жисмоний шахс томонидан ягона электр энергетика тизимига ўтказилган электр энергияси миқдори ва тизимдан истеъмол қилинган электр энергияси ўртасидаги ижобий фарқ ҳажмидан келиб чиққан ҳолда ҳар ой якунлари бўйича ҳисоблаб чиқилади;

- субсидия маблағлари жисмоний шахсларнинг умумий даромадларига киритилмайди. Бугунги кунда жорий этилаётган янгилик доирасида “Ўзбекенерго” АЖ томонидан тегишли маълумотларнинг доимий равишда солиқ органларига тизимли равишда узатилишини таъминлаш мақсадида электр энергияси истеъмоли балансини ҳисоблаш ишлари олиб борилмоқда.

Хулоса ва таклифлар.

Солиқ маъмурияти солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатиш ва солиқ қонунчилигига риоя этилишини таъминлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Ўзбекистонда солиқ тўловчиларга, хусусан, кичик бизнес субъектларига хизмат кўрсатишни яхшилашнинг янги механизмларини жорий этиш бўйича ишлар олиб борилмоқда. Солиқ ҳисоботларини тақдим этиш тартиб-қоидаларини янада соддалаштириш чора-тадбирларини амалга ошириш кичик бизнес субъектларига сезиларли фойда келтириши мумкин. Бу талаб қилинадиган шакллар ва ҳужжатлар сонини қисқартириш, ҳисобот бериш жараёнларини тартибга солиш ва солиқ мажбуриятлари бўйича аниқ кўрсатмалар беришни ўз ичига олади. Солиқ маъмурияти асосий эътиборни кичик бизнес субъектларининг эҳтиёжларига мослаштирилган, фойдаланувчиларга қулай, тушунарли солиқ ҳисоботи шаклларини ишлаб чиқишга қаратиши керак. Солиқ тўловчиларни қўллаб-қувватлаш хизматларини яхшилаш кичик бизнес учун солиққа риоя этишнинг мураккаблиklarини ҳал қилишда жуда муҳимдир. Солиқ маъмурияти солиқ тўловчиларнинг сўровларини зудлик билан ҳал қилиш ва солиқ масалалари бўйича кўрсатмалар бериш учун махсус ишонч телефонлари, онлайн чат хизматлари ва ёрдам марказларини ташкил этиши керак. Бундан ташқари, кичик бизнесни солиққа тортиш бўйича тажрибага эга малакали ходимларга сармоя киритиш кўрсатилаётган ёрдам сифатини сезиларли даражада ошириши мумкин. Бу солиқ тўлашнинг онлайн тизимларини, электрон тўлов имкониятларини ва ҳужжатларни топшириш учун рақамли платформаларни жорий қилишни ўз ичига олади. Солиқ маъмурияти кичик бизнес субъектлари учун қулай бўлган, солиқ тўловларини узлуксиз ва самарали бажариш жараёнини таъминлайдиган фойдаланувчиларга қулай рақамли воситаларни ишлаб чиқишга устувор аҳамият бериши керак. Солиқ маъмурияти жорий этилган чора-тадбирларнинг кичик бизнес қонунчилигига риоя этилишига, солиқ тўловчиларнинг қониқшишига ва умумий самарадорликка таъсирини баҳолаш учун самарадорлик кўрсаткичларини белгилаши керак. Аниқланган хулосалар асосида кичик бизнес субъектларига кўрсатилаётган хизматни янада яхшилаш учун зарур тузатишлар киритилиши мумкин. Мазкур таклиф этилаётган чора-тадбирларни амалга ошириш орқали Ўзбекистонда солиқ маъмурияти кичик бизнес субъектларига кўрсатилаётган хизматни сезиларли даражада яхшилаши мумкин. Кичик бизнеснинг эҳтиёжларини биринчи ўринга қўйиш ва уларнинг ривожланаётган талабларига жавоб берадиган механизмларни доимий равишда такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Nesbit J. (2013) *International economic relations*. –M.: Dorchester, 419 p.

Пугачев А.А., Парфенова Л.Б. *Налоги в цифровой экономике и цифровые технологии в налогообложении: дилемма или диалектика*. журнал: *Философия хозяйства* №: 4 (124) Стр. 197-206. / Pugachev A.A., Parfenova L.B. *Taxes in the digital economy and digital technologies in the tax system: a dilemma or a dialectic*. Journal: *Philosophy of Economics* №: 4 (124) Page: 197-206

Смит А., (1992) «Исследования о природе и причинах богатства народов» т.2. Пер. с англ. – М.: – 612с.

Нормурзаев У. Х. 2021 йилдаги солиқ маъмурчилиги ҳамда солиқ кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар юзасидан // *Интернаука*. – 2021. – Т. 6. – №. 182 часть 2. – С. 99.

Нормурзаев Умид Холмурзаевич Солиқ имтиёзлари орқали иқтисодиёт тармоқлари ҳамда соҳаларида тизимли таркибий ислохотларни қўллаб-қувватлаш сиёсати // Экономика и финансы (Узбекистан). 2020. №4 (136). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/soli-imiyozlari-or-ali-i-tisodiyot-tarmo-lari-amdaso-alarida-tizimli-tarkibiy-islo-otlarni-llab-uvvatlash-siyosati> (дата обращения: 17.01.2023).

Нормурзаев Умид Холмурзаевич Ҳукуматимиз томонидан берилётган солиқ имтиёзларининг ҳисобини юритиш ва самарадорлигини таҳлил қилиш масалалари // Экономика и финансы (Узбекистан). 2021. №10 (146). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukumatimiz-tomonidan-berilayotgan-soliimiyozlarining-isobini-yuritish-va-samaradorligini-ta-lil-ilish-masalalari> (дата обращения: 17.01.2023)

Токарев Й.В., Манина М.П. (2015) Проблемы оценки экспортного потенциала предприятия // Научный клуб. / Tokarev J.V., Manina M.P. (2015) Problems of assessing the export potential of an enterprise // Scientific club. URL: <http://www.sophus.at.ru>.

Шумпетер Й. (2007) Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шум- петер. –М.: Изд-во Эксмо, 864 с.